

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
Eduskunta
Asiantuntijakuuleminen 5.10.2012 klo 11

18/4.1/12
3.10.2012

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain muuttamisesta, lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain 4 ja 6 §:n muuttamisesta sekä lasten päivähoidosta annetun lain 11 a §:n muuttamisesta (HE 111/2012 vp)

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan Miesjaosto kiittää eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa kuulemispyynnöstä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan Miesjaosto pitää hallituksen esitystä isyysrahakauden uudistukseksi oikeasuuntaisena ja kannatettavana, joskin vanhempainvapaajärjestelmän kokonaisuuden kannalta riittämättömänä. Toteutuessaan uudistus voisi kuitenkin toimia positiivisena edistysaskeleena kohti tasapuolisempaa hoivavastuun ja kotitöiden jakautumista, sekä helpottaa työn ja perhe-elämän yhteensovittamista.

Uudistuksen tavoitteena on kannustaa isiä käyttämään vanhempainvapaata. Vaikka isäkuukauden säättämisen myötä on tapahtunut myönteistä kehitystä isien vanhempainpäivärahavapaiden käytössä, on tavoite perhevapaiden tasaisemmasta jakautumisesta vanhempien kesken jäänyt kaukaiseksi haaveeksi. Valtaosa isistä ei käytä edelleenkaan heille laissa säädettyä mahdollisuutta vanhempainvapaaseen ja isäkuukauteen. Isäkuukauden käytti vuonna 2011 26,9 % isistä. Tasa-arvobarometrin mukaan sekä miehet (91 %) että naiset (90 %) ovat sitä mieltä, että miesten tulisi osallistua nykyistä enemmän lastensa hoitoon ja kasvatukseen.

Pohjoismaisten tutkimusten perusteella voidaan sanoa isien käyttävän lähinnä ne perhevapaat, jotka ovat nimenomaan isille merkityt. Isät käyttävät varmimmin sellaiset vapaat, jotka perhe menettää silloin, kun isä ei niitä käytä. Ajanjakson, jolloin isä on päävastuullinen lapsenhoidosta, on todettu vaikuttavan myös myöhemmin perheessä vanhempien kotitöiden ja lastenhoidon jakautumiseen. Isän ja lapsen välinen suhde rakentuu luontevimmin isän ollessa kotona ja vapaa avaa samalla miehelle työelämästä poikkeavan ja työelämässäänkin arvokkaan näkökulman elämään.

Vanhempainvapaiden epätasainen jakautuminen on naisten työmarkkina-aseman ja palkkakehityksen kannalta ongelmallista. Isän läsnäolo pienen lapsensa luona on isän, lapsen ja koko perheen edun mukaista. Tutkimuksissa on todettu, että mitä enemmän isät viettävät vauvan kanssa aikaa, sitä enemmän he osallistuvat kasvatukseen myöhemmin.

Korvamerkitty isyysrahakausi ja isäkuukaudesta luopuminen

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan Miesjaosto pitää isyysrahavapaiden selkiyttämistä tervetulleena uudistuksena. Jaosto kannattaa yhden isälle korvamerkityn 54 arkipäivän isärahakauden luomista, jolloin erillinen isäkuukausi lakkaisi olemasta. Isyysrahakauden täysimääräinen pitäminen ei enää vähentäisi niiden päivien lukumäärää, joilta vanhemmilla on oikeus vanhempainrahaan. Lisäksi isyysrahapäivien lukumäärä ei olisi enää riippuvainen siitä, saako isä vanhempainrahaa osalta vanhempainrahakautta. Uudistus antaisi perheelle 12 arkipäivää lisää vanhempainrahakautta, mikäli isä pitää hänelle korvamerkityt vapaat täysimääräisenä.

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan isä on voinut pitää isäkuukauden, mikäli vanhemmat tästä yhteisesti sopivat. Tällöin voidaan käytännössä päätyä tilanteeseen, jossa puoliso kieltäytymällä estää lapsen isää hyödyntämästä mahdollisuutensa isäkuukauteen. Miesjaosto huomauttaa, että toisin kuin hallituksen esityksessä tulkitaan, *voimassaoleva kansallinen lainsäädäntö ei nykyisellään täytä EU:n vanhempainvapaadirektiivin vähimmäisvaatimuksia*, sillä isällä ei ole tosiasiallisesti turvattua oikeutta direktiivin edellyttämään vähintään kuukauden mittaiseen korvamerkittyyyn vanhempainvapaaseen. Uudistus poistaisi kuitenkin tämän ristiriidan direktiivin vähimmäisvaatimusten kanssa.

Miesjaosto kannattaa esitettyä mahdollisuutta hakea isyysrahaa aina jälkikäteisesti. Uudistus yksinkertaistaisi ja selventäisi merkittävästi etuuksien hakemista. Voimassa olevan järjestelmän mukaan pääosin isyysrahat voidaan hakea jälkikäteisellä ilmoituksella, mutta esimerkiksi siirrettyä isäkuukautta on haettava etukäteen. Tämä on aiheuttanut ongelmia niin vanhemmille kuin tukia myöntäville viranomaisille muun muassa hakemusten hylkäämisen ja niitä koskevien valitusten ja muutoksenhakuprosessien muodossa.

Miesjaosto painottaa, että *viranomaiskäytäntöjen käyttäjystävällisyyteen on kiinnitettävä nykyistä enemmän huomiota*, jotta byrokratia ei tosiasiallisesti vaikeuta isien mahdollisuutta heille kuuluvien oikeuksien hyödyntämiseen. Lisäksi viranomaisten valmiuksia kohdata homoisia ja sateenkaariperheitä olisi parannettava. Yhtäläisten oikeuksien toteutumisen vuoksi olisi olennaista, että palvelujärjestelmä osaa kohdata myös muita kuin heteroperheitä.

Hallituksen esityksessä esitetään, että isyysrahaa ei ole mahdollista maksaa äidille, joka on perheen ainoa huoltaja. Miesjaosto toteaa kuitenkin, että yksinhuoltajaperheiden lasten yhdenvertainen kohtelu muiden lasten kanssa tulee turvata. *Yksinhuoltajaäidin tulisi voida käyttää isälle kiintiöity osuus, mikäli toista vanhempaa ei ole.* Vastaavasti etäisien asemaa on parannettava lisäämällä heidän oikeuksiaan käyttää perhevapaita. Näin voidaan tukea etäisän ja lapsen läheistä suhdetta.

Isyysrahakauden lapsikohtaisuus

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan Miesjaosto toteaa, että *uudistus tuen lapsikohtaisuudesta on erittäin kannatettava.* Tällöin uuden lapsen syntymä/adopointi ei katkaisisi isän oikeutta käyttää aiemman lapsen syntymään tai adoptointiin liittyvää isyysrahakautta. Uudistus olisi omiaan tukemaan isän hoivavastuun vahvistumista perheen lapsimäärän lisääntyessä.

Uudistus on kannatettava myös siksi, että tällöin eri perhetyyppejä kohdeltaisiin nykyistä tasa-arvoisemmin. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan edellisen lapsen mukaan maksettava isyysrahakausi ei katkea ottovanhemman eikä rekisteröidyssä parisuhteessa tehdyn perheensisäisen adoption kohdalla, kun taas

esimerkiksi muissa perhetyypeissä uuden lapsen tulo katkaisee isän oikeuden isyysrahakautteen edellisen lapsen perusteella.

Isyysrahakauden jouston lisääminen

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan Miesjaosto *kannattaa ehdotettua isyysrahakauden jouston lisäämistä nykyisestä*. Uudistuksen myötä isyysrahakauden siirto myöhemmäksi ei enää edellyttäisi toisen vanhemman jäämistä hoitovapaalle välittömästi vanhempainvapaan jälkeen, vaan lapsi voisi olla tässä välissä myös päivähoitossa. Päivähoito voitaisiin keskeyttää isyysrahakauden pidon ajaksi, ja lapsella olisi oikeus säilyttää sama päivähoitopaikka isyysrahakaudesta aiheutuvasta tauosta huolimatta. Isyysrahakauden ajalta ei olisi myöskään velvollisuutta päivähoitomaksun suorittamiseen.

Myös isyysrahakauden ajallinen jousto lisääntyisi, sillä sen voisi pitää kunnes lapsi täyttää kaksi vuotta. Jaosto pitää oletettavana, että jouston lisääminen tekee isyysrahakauden täysimääräisen käyttämisen mahdolliseksi ja houkuttelevaksi yhä useammalle isälle. On myös mahdollista, että vanhempainrahakauden jälkeen pidettävä isyysrahakausi laskee miesten kynnystä harkita myös hoitovapaiden hyödyntämistä.

Mahdollisuus hyödyntää päivähoitoa aiempaa joustavammin tukisi merkittävästi vanhempien työn ja perhe-elämän yhteensovittamista ja olisi omiaan parantamaan erityisesti naisten urakehitystä.

Isyysrahakauden rajoitus lapsen kuoleman vuoksi

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan Miesjaosto kyseenalaistaa, onko sairausvakuutuslain 14 § ehdotettu uusi 12 päivän rajausta perusteltu. Pykälä käsittelee lapsen kuoleman vaikutusta isyysrahakauden maksuun. Voimassa olevan lain mukaan tällöin äitiys- ja isyysraha maksetaan tukikauden loppuun. Hallituksen ehdotuksen mukaan äitiysraha maksettaisiin edelleen äitiysrahakauden loppuun, mutta isyysrahaa maksettaisiin vain 12 päivää lapsen kuoleman jälkeen. Tämä muutos asettaisi isät sukupuolensa perusteella äitejä huonompaan asemaan.

Miesjaosto toteaa, että lapsen kuolema on myös isälle erittäin raskas vastoinkäyminen, jonka käsittely kestää usein pitkään. Vanhemmat tarvitsevat toistensa tukea ja heidän molempien jaksamisen kannalta on keskeistä, että he saavat rauhassa käsitellä tilannetta ja toipuminen voi alkaa. Isyysrahakauden rajausta lapsen kuoleman vuoksi vaikeuttaisi vanhempien tilannetta ja lisäisi todennäköisesti byrokratiaa. Yksilöille koituvien seurausten osalta rajoitus on mitä todennäköisimmin merkittävä, kun taas taloudellisten vaikutusten kannalta isyysrahakauden rajoitus ei tuone merkittäviä säästöjä.

Vanhempainvapaajärjestelmän kokonaisuudistus

Nykyinen perhevapaajärjestelmä, joka sisältää äitiys-, isyys- vanhempain- ja hoitovapaat, on kokonaisuutena niin vaikeasti hahmoteltava, että se haittaa aktiivisen isyyden ja jaetun vanhemmuuden toteutumista. Järjestelmää tulee yksinkertaistaa. Nykyisellään moni mies kokee sen niin monimutkaiseksi, että jättää perehtymättä oikeuksiinsa. Nyt käsiteltävän uudistuksen kannatettavuudesta huolimatta, *Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan Miesjaosto ehdottaa pidemmällä aikavälillä tehtävää vanhempainvapaajärjestelmän kokonaisuudistusta 6+6+6 -mallin mukaisesti*. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, nyt käsiteltävä uudistus muistuttaa Vanhempainvapaatyöryhmän esittelemää A-mallia, joskin nyt ehdotettu isyysrahakausi on kaksi viikkoa lyhyempi.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta on vaatinut vanhempainvapaajärjestelmän uudistamista ja selkiyttämistä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta on esittänyt Stakesissa kehitettyä ns. laajennettua Islannin mallia, jossa *vanhempainvapaasta 6 kuukautta olisi korvamerkitty äidille, 6 kuukautta vanhemmat voisivat sopimuksensa mukaan jakaa keskenään ja 6 kuukautta isälle*. Uudistus siis kannustaisi isää käyttämään nykytilannetta selvästi pidempää 6 kuukauden vapaajaksoa. Isän puolen vuoden itsenäinen hoitojakso toimisi vankkana perustana isän ja lapsen suhteen rakentumiselle. Tällä saattaisi olla positiivisia vaikutuksia myös erojen ennaltaehkäisyyn kannalta ja se todennäköisesti parantaisi myös isien asemaa huoltajuusriidoissa.

Vanhempainvapaan kokonaisuudistuksessa olisi otettava huomioon yrittäjyydestä, määräaikaista työsuhteista ja työttömyydestä johtuvat erityistarpeet sekä huomioitava yhden huoltajan perheet. Myös *opiskelijoiden ja asevelvollisuuttaan sekä siviilipalvelustaan suorittavien vanhemmuuden tukemista on vahvistettava*. Opiskelun ja perhe-elämän yhteensovittamista tulee tukea palauttamalla opintorahan huoltajakorotus opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän (2009) esityksen mukaisesti. Varusmiesten ja siviilipalvelusmiesten isyysvapaata tulee pidentää vastaamaan muiden isien isyysvapaata.

Isien vanhempainvapaan käytön edistämisen lisäksi on tuettava laaja-alaisesti isien aktiivista vanhemmuutta. On sekä miesten että naisten etu, että myös isä mielletään yhtä kykeneväksi hoivaajaksi ja kasvattajaksi kuin äiti. Miesten aktiivisempi osallistuminen vanhempainvapaan käyttöön ja myöhempään lapsen hoivaan on myös omiaan parantamaan naisten työmarkkina-asemaa.

Kari Uotila
Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan Miesjaoston puheenjohtaja